

HEKİMBAŞI AİLESİ VE SEYAHATNÂME

PIERRE A. MACKAY

Evliya Çelebi *Seyahatnâmesinin* elyazmasının aslı 1742 yılında İstanbul'a Mısır'dan getirilmiş, üç müstensihle mükemmel kopyası, her biri beşer cild halinde, yazdırılmıştır¹. Müstensihlerden ikisi hakkında bilgimiz azdır; biri, Baltacı İbrahim ibni Hacı Mehmed ibni Halil, siyaset, maarif ve edebiyat mesleğinde nüfuzlu bir ailenin atasıdır. İstinsah ettiği beş ciltten biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (Türkçe yazma, No. 5939), diğer dördü Topkapı Sarayı Kütüphanesindedir (Bağdat Köşkü, No. 300-303). Sahifeleri altın ile çerçevlenmiş, güzel kâğıt üzerine yazılmış cildler göz alıcıdır, ancak metni âcil ve dikkatsiz kopya edildiği için faydalı değildir. Ama bir kaç yıl sonra müstensihinin kendi için intihab ettiği diğer bir kitapta bu istinsahı nasıl yaptığını anlatması önemlidir. Boş bıraktığı ilk (numarasız) yaprağın 'b' yüzünde müstensih Baltacı Çavuş İbrahim kitabına şöyle başlamaktadır.

“Sahib-i tarihin asıl mevlüdü Un Kapanının iç yüzünde olup, bin senesinden seksen sene gelince Girit alınmasında dahi bile olup, ve kırk iki sene bu dünyayı geşt-ü-güzar edip, gördüğü şeyleri yazıp, tarih meselli beş cild kadar eyleyip, lâkin Mısır'da kalmağla, bin yüz elli beş senesinde Mısır'dan Kızlar Ağası el-hacı Beşir Ağa hazretlerine hediye gelip ve Galata Sarayında her bir adama birer cüz'ü verip birini yazdırıp, ve Rakım Efendi dahi Mora'ya giden Silâhdar Paşa hazretlerine vesile sevk edip, kulunuz dahi beş cildi ki ikiyüz kırk dört cüz kadar olup, bi-inayet-illah teâla, kulunuz sekiz ayda yazıp ve sekiz yüz kuruş kadar akçe olup. Ve sonra evvel cildi, sâni ve sâlis cildi kulunuz bu kadar intihab eyleyip yazdık, dördüncü cildi yazalım derken, Silâhdar Paşa hazretleri Mora'ya gedip yazamadık, lâkin pek tuhfe tarih olup, ama gayri tarihler gibi, nizamla değildir. İyice

¹ P. A. MacKay, “The manuscripts of the *Seyahatname* of Evliya Çelebi”, *Der Islam*, 52 (1975), 218-298.

bakılsa pek nazik vak'anüvis şeyidir. Ve İstanbul'da Rakım Efendi'den gayri bilir olmamak gerek, geçen yaz almak murad eylediler, ve seksen kuruş verdiler. Kulunuz yüz kuruş istedim vermedim. Ve bu yazık ile bu kadar yazıyı, bi-fazl-illah teâla, elli gün kadar zamanında yazılır, inşa-lahur-rahim. Öyle ma'lum-ı devlet ola."²

Kâğıdım öteki 'a' yüzünde Baltacı Çavuş İbrahim hafidlerinin yazdığı notlardan, ve son sahifede Abdülhak Hamit ve Abdülhalik Nasûhi kardeşlere varan aile şecereden, önce pek tanınmayan bir ailenin sonra da şöhret kazanmış olduğu meydana çıkmaktadır. Askerî kabiliyetle okur yazarlığı aynı derecede teşvik eden Baltacıların teşkilatı sayesinde, Çavuş İbrahim ilerleyip, Hayrullah Mehmed adlı oğluna Osmanlı hekimliğinin başına gelebilecek imkânları sağlyabilmıştır³. Hekimbaşı Hayrullah Mehmed Efendi'nin Çavuş İbrahim oğlu olduğunu bir hafidi muhturasında anlatmaktadır. "Ceddim Hayrullah Efendi-yi merhumun pederi Baltacı İbrahim Efendi yazısıdır," cümlesinin aşağısında, "Mustafa Behcet hafid-i Hayrullah Efendi, Ser-i Etubba-i Sultanî, (1)219 sene(sinde)," imzası vardır. Hekimbaşı Mustafa Behcet'in kardeşi Molla Abdülhak Efendi ve yeğeni Hayrullah ibni Abdülhak Efendi de sıra ile aynı rütbeyi alıp, aynı sahifede imzaları yazmışlardır. F. N. Uzluk'un neşrettiği "Hekimbaşı Yalısı"na aid bir makalesinden edindiğimiz bilgi ile yukarıdaki tafsilâttan yararlanarak, yalnız önemli kişilerinden müteşekkil bir aile şeceresi elde edebiliriz⁴.

² İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazma, No. 4141; bu sahifeye yanlış olarak "Fihrist-i Tarih-i Seyahat-ı Evliya Çelebi Türki" ismi verilmiştir; Rakım Efendi hakkında, İ. H. Danişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, V (İstanbul, 1971), 295, No. 193 ve Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, 365; 1746'da Mora valiliğine tayin edilen Silahdar Baltacızade Mustafa Paşa hakkında, *Sicill-i Osmanî*, IV, 437-438; Sadr-ı A'zam (*Kronoloji*, V, 52, No. 129 ve 133) Baltacı Mehmet Paşa'nın oğludur.

³ Hayrullah Mehmed Efendi 1783'de Ser-i Etubba-i Sultanî rütbesini almıştır; *Sicill-i Osmanî* II, 318, ve Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, 216.

⁴ Feridun N. Uzluk, "Hekimbaşı Yalısı," *Vakıflar Dergisi*, IX (1971), 251-259.

HEKİMBAŞI AİLESİ ŞECERESİ

